

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΤΣΙΓΓΑΝΟΠΑΙΔΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ**

Ευάγγελος Μαρσέλος

**Εκπαιδευτικό γλωσσάρι
Ελληνο-Ρομανή**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΡΟΜΑΝΗ

Το Ρομανό (Ρόμικο, Τσιγγάνικο) γλωσσικό σύστημα, παρόλο το μωσαϊκό διαλέκτων και ιδιωμάτων υπό το οποίο εμφανίζεται (α) έχει ενιαία βάση και (β) μιλιέται τόσο από εκείνους που στα ελληνικά αποκαλούνται Τσιγγάνοι, όσο κι απ' εκείνους που αποκαλούνται Γύφτοι ή Κατσίβελοι. Εξαιρούνται τα γένη ή οι φυλές που έχουν πια εγκαταλείψει το παραδοσιακό τους ιδίωμα και χαρακτηρίζονται από τους Τσιγγάνους "Ερλήδες" (Erlía, Jerlía, Arlía), δηλαδή γλωσσικά (τουλάχιστον) ενσωματωμένοι σε άλλη γλωσσική παράδοση. Τέτοιοι είναι οι: Ρωμιόγυφτοι (Balamane Erlía), Τουρκόγυφτοι (Xoraxane Erlía), Αρναουτόγυφτοι (Arnaútja Erlía), Ρουμανόγυφτοι (Dasikane Erlía).

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ

Η Ρομανή (τσιγγάνικη) είναι γλώσσα ινδογενούς καταγωγής, όπως έχει καταδειχθεί ήδη από τον 19ο αιώνα. Αποτέλεσμα μιας άνευ προηγουμένου διασποράς, διασπασμένη σε πάρα πολλές διαλέκτους και ιδιώματα, έχει ενσωματώσει πλήθος δανείων από τις γλώσσες των χωρών εκείνων μέσα από τις οποίες διήλθαν οι μεταναστεύσεις των Τσιγγάνων.

Οι Dombas [σήμερα Dom(ba), Dum κλπ.], πιθανοί πρόγονοι των Τσιγγάνων, ανήκαν στις κοινωνικές ομάδες που βάσει των ιερών (ινδουϊστικών) νόμων Manu ήταν αποβλητές από το σύστημα των καστών (varnas). Παρόλα αυτά, ινδοί ερευνητές σήμερα υποστηρίζουν την «ευγενή και αξιοπρεπή» καταγωγή των Τσιγγάνων από τους Rajputas (ευγενείς), που φέρουν το όνομα του μυθικού ήρωα Ράμα. Δεν είναι σκοπός μας εδώ να κάνουμε μια κοινωνιολογική-εθνολογική ανάπτυξη του θέματος. Ασφαλώς, όμως, και οι επεξηγήσεις των ινδικών λεξικών

δεν εμβαθύνουν στην πραγματική κοινωνική διάρθρωση των (τσιγγάνων) Dom. Χρησιμοποιούν τον όρο D@omba ως στερεότυπο, με το μάτι της μη-τσιγγάνικης αστικής κοινωνίας, όπως οι Ευρωπαίοι χρησιμοποιούν τον όρο «Τσιγγάνος» ή «Γύφτος».

Έχουν ερευνηθεί και γραφεί πολλά για την καταγωγή των Τσιγγάνων, αλλά το θέμα δεν έχει κλείσει τελεσίδικα. Το μυστήριο παραμένει, όπως άλλωστε συμβαίνει με την απώτατη ιστορία όλων των λαών. Οι απαρχές της ιστορίας των Τσιγγάνων μπορούμε να πούμε ότι βρίσκονται στον 9ο αιώνα μ.Χ., ενώ υπάρχει πολύ ανεξερεύνητο υλικό πιο πριν, με το οποίο επιβάλλεται ν' ασχοληθούν οι ερευνητές των εθνολογικών και συναφών κλάδων, που διατείνονται ότι ενδιαφέρονται για την ανάδειξη της αλήθειας γύρω από την ταυτότητα και την κουλτούρα αυτού του διασπαρμένου λαού. Ο συγγραφέας του παρόντος γλωσσαρίου σκοπεύει να συνεχίσει αυτή την έρευνα.

Η πιο πρόσφατη θέση του τελευταίου ήταν ότι οι Τσιγγάνοι είναι προϊόν «εθνογένεσης» κυρίως μέσα από την αφομοίωση των «αθιγγάνων» (untouchables, Candálas) D@oma με τους ενταγμένους σε αναγνωρισμένη κάστα Rajpútas (= Regiun pueros, Rajchave, Rajenqere, γόνοι κυρίων, βασιλόπαιδες) ή Zátas (Gentiles, γνήσιοι, ευγενείς), που ήταν αγροτικοί πληθυσμοί της Β. Ινδίας. Δημοσιεύτηκε μάλιστα σχετικό άρθρο-ανακοίνωση, στο οποίο αναφέρονταν και οι λόγοι που οδήγησαν σ' αυτή την εθνογένεση. Η εκπόνηση τούτου του γλωσσαρίου έδωσε την αφορμή για τη διερεύνηση περαιτέρω στοιχείων, τα οποία φτάνουν μέχρι την απώτατη μυθική αρχαιότητα, δηλαδή, την εποχή πριν από το 2.000 π.Χ. Δυστυχώς, δεν είναι δημοσιεύσιμα ακόμη, γιατί χρειάζονται μεγαλύτερη διερεύνηση και ποιος ξέρει τι νέους δρόμους θ' ανοίξουν! Εδώ θα αναφερθεί μόνο το εξής: Σύμφωνα με την ινδική μυθολογία, οι Τσιγγάνοι και άλλοι ανάλογοι πληθυσμοί και λαοί ήταν: (α) γόνοι θυγατέρων των μυθικών βασιλέων-ηρώων (Ksatrijas, δηλ. «ΚΤΗΤΟΡΩΝ») που θεωρείται ότι «αμάρτησαν», εξέπεσαν και αφορίστηκαν. Έχουμε τέτοια παραδείγματα και από την ελληνική μυθολογία,

αλλά δεν είναι του παρόντος ν' ασχοληθούμε με αυτό. Μάλλον οι συγκεκριμένες θυγατέρες για να εξιλεωθούν (ή και βάσει άλλων κανόνων) τάχθηκαν ως «Εστιάδες» ιερόδουλες ναών και τεμενών, γέννησαν παιδιά από άνδρες (άρχοντες κυρίως) οι οποίοι, όμως, δεν τα αναγνώρισαν, με αποτέλεσμα να μείνουν αυτά τα παιδιά ΕΚΤΟΣ ΚΑΣΤΑΣ («χωρίς ταυτότητα») και να δημιουργήσουν τη δική τους κοινωνία, αυτή των ΕΞΩΚΑΣΤΙΚΩΝ (περιθωριακών, απόβλητων, βάρβαρων, ΣΤΙΓΜΑΤΙΣΜΕΝΩΝ), που τους είχε φορτωθεί ως προπατορικό αμάρτημα από τη γέννα τους· (β) συνδέονται σε απώτερες εποχές με προϊστορικούς λαούς, απόγονους μεν ιερατείων και καστών, που όμως νικήθηκαν κι εξέπεσαν.

Οι εθνολογικές ομάδες που εμείς αποκαλούμε «Τσιγγάνοι» ή «Γύφτοι» και οι ίδιοι αυτοαποκαλούνται Ρομά, φαίνεται να πρωτοεμφανίζονται στο χώρο του Βυζαντίου μετά τον 8ο αιώνα. Σήμερα, είναι διασπαρμένοι σ' όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και αριθμούν συνολικά γύρω στα 10 εκατομ. άτομα.

Σημ: Επειδή οι χαρακτηρισμοί «Τσιγγάνος», «Γύφτος» δεν εξυπηρετούν την πραγματική εθνολογική / πολιτισμική διαφοροποίηση, συνετό είναι να λαμβάνεται υπόψη το με ποιον όρο θέλουν οι ίδιοι οι ΡΟΜ να προσδιορίζονται.

Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ «ΡΟΜ»

Η ρίζα *dromb-, η οποία θα μπορούσε να είναι συμπίλημα των λέξεων «δρόμος» και «ρέμβη», ανάγεται στη ρίζα *(D)R- που δηλώνει «κυκλοτερή κίνηση» (ρόμβος = σβούρα). Φωνητικά ταιριάζει απόλυτα με την αγγλική λέξη tramp (= πεζός, ταξιδιώτης, πλάνης, νομάς > αλήτης) από το ρήμα trampen = περιπλανιέμαι με τα πόδια, ποδοχτυτώ, παραδέρνω. Συγγενείς είναι οι λέξεις travel, trip (=ταξιδεύω) και trend (= ρέπω).

Υπάρχει, όμως, στα αρχαία Αιγυπτιακά η λέξη R@M που σημαίνει «άνθρωπος», όπως ακριβώς κι η λέξη ROM για τους Τσιγγάνους, σε αντιπαράθεση με τον GA3O (γκατζό) «βάρβαρο».

Η *RAM, που αντιστοιχεί κάλλιστα στον ελληνικό τύπο *ρώμος, ανάγεται πιθανότατα στην *R- (RA, RE, RO), μια πολύσημη «ιερή» ρίζα, τη «ρίζα των ριζών» (Ρά, θείο φώς, ενέργεια, νούς, Λόγος), συνώνυμη εν μέρει της *MA-, MN- (απ' όπου το MAN (Ρομανές: MANUSH, Γερμανικά: Mensch) = (ακριβώς) «άνω θρώσκων άνθρωπος» (HOMO SAPIENS). Οι λέξεις «ρώμη» (φυσική δύναμη), Ρώμη και Ρώμος (Remus), (L.)res, ratio (< reor = συλλογίζομαι), κλπ. προέρχονται απ' την ίδια

ρίζα., καθώς και η θεά Ρέα, ο θεός Ράμα και το ρωσικό RAI (ουρανός, παράδεισος).

Το «δίκτυο» παγκόσμιου λεξιλογίου που σχετίζεται με τους Τσιγγάνους – νομάδες - παραδοσιακό περιθώριο, έχει να αποκαλύψει άγνωστες ακόμα για μας ιστορίες για την εξέλιξη του ανθρώπινου πολιτισμού έξω από το κατεστημένο των πόλεων -κρατών. Στη γύρα, το ταξίδι, τη μετανάστευση των λαών, τη διάδοση των αφανών πολιτιστικών στοιχείων που μοιάζουν κοινά σε όλους (σχεδόν) τους λαούς, τις βάσεις, δηλαδή, του πολιτισμού και τις αιτίες ακμής και παρακμής μεγάλων πολιτισμών του παρελθόντος. Πώς; Πρώτα απ' όλα, με αποκωδικοποίηση και έρευνα των γλωσσικών δεδομένων, και συνδυασμένη μελέτη των νομαδικών και μεταναστευτικών πολιτισμών από μια σειρά επιστήμες. Τότε θα βρουν τη θέση τους λαϊκές δοξασίες και μνήμες που φαίνονται σήμερα ασυνάρτητες, όπως “ Sas-amen amen thagar, kaj kerdas Bari Cingar “ (Είχαμ' ένα βασιλιά εμείς, που έκανε Παγκόσμιο Πόλεμο) ή “Kàna ka bater e gurunesqi çang and'o rat, ka bater e dunjàna” (Όταν το «πόδι» του Ταύρου θα βουλιάξει στο αίμα, θα γίνει η Συντέλεια του Κόσμου). Άραγε, είχε γίνει κάτι παρόμοιο στο μακρινό παρελθόν στα μέρη της Ταυρίδας;

Πρέπει, όμως, κι από εδώ ν' απαντήσουμε στον αείμνηστο Ούγγρο ακαδημαϊκό Vekerdy, που υπόθεσε με την ανάλυση Τσιγγάνικου Λεξιλογίου, ότι οι Ρομ παρέμειναν «συλλέκτες τροφής» όσο ήταν στην Ινδία, ότι αν και νομάδες, οι πιο κοινές τους λέξεις σ' όλες τις διαλέκτους, αυτές που μπορούν να θεωρηθούν ως

Ρόμικες (Τσιγγάνικες - «Γύφτικες»), είναι το KHER (σπίτι) και GAV (χωριό)! Κι αυτό, υποθέτω, γιατί πριν διασπαρούν (δηλαδή, πριν τον 8ο αιώνα) ζούσαν σε χωριά, σε κοινό γλωσσικό περιβάλλον, δηλαδή σε συγκεκριμένες περιοχές της ΒΔ Ινδίας (νομός Δελχί, Μουλτάν του Πεντζάμπ).

Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ « ΤΣΙΓΓΑΝΟΣ»

Στη Σριλάνκα (Κεϋλάνη) αποκαλούν hingāna τους πλάνητες ζητιάνους της πόλης (Σανσκρ.chingānas), ακριβώς όπως το αγγλικό Tramp (βλ. παραπάνω). Επίσης, και στα Ουγγρικά szegény = φτωχός, szégyen =ντροπή, στίγμα [<*steg-] Αγγλ. stingy = τσιγγούνης, stinky = βρωμιάρης (πβλ. Ρομ.chik = λάσπη, Chicken = λίπος, ξίγκι, τσίκνα, και το Αρχ.Ελλ. κίκκι` πρόκειται για ονομασία που επίσης δόθηκε στους Τσιγγάνους ρατσιστικά, θυμίζοντας τα στερεότυπα που οι Έλληνες κολλούσαν στους Ιλλυριούς και Δάρδανους.

Για την αρχική σημασία του όρου «πλανόδιος μουσικός, τροβαδούρος, αοιδός, » ενδεικτικά βλ. λλ.. Cingēna/(III) < *Cingar@ < Σκρ. CiTkarin (φωνακλάς) + Zhangkarin (κλαγγάζων, θορυβοποιός) ως πλανόδιος γανωτής κλπ. και ~Kann.3@nk- βρίζω (αρχικά διαλαλώ, θορυβώ). Βλ. επίσης λλ .cingar, cingārdel ~Πρσ. C@gan (οργανοπαίχτης, σαματατζής / τσαγανό, πάλη, πολυμήχανος), C@gar (κλαγγή), τσουκάνι, σκήπτρο με κουδουνάκια, é@ngî (λαουτάρης, οργανοπαίκτης, «μποέμ», τυχοδιώκτης και ον γιορτής του μυθικού βασιλιά Ch@ng@, ξακουστού και πλούσιου σαν το Μίδα, που σκοτώθηκε από τον αδελφό μιας παλλακίδας που οργίστηκε εναντίον του. Το ον είναι σχετικό με το Cangalo («μακρυπόδης, «ξυλοπόδαρος» (Σκρ. †@ng@tik@ προσωνόμιο του θεού \$iva) ταχύς, ταχυδρόμος, αγγελιαφόρος, πελαργός, é@ng@l@ ψαλτήρι, σαντούρι, λαούτο, άρπα, λύρα, éngidn μιλάω, συζητώ, παίζω θέατρο, Cangalo, Cangali, Cang, Skr.3@ngh@ti πάει πηδώντας, καλπάζει, τρέχει, éh@g@N@ τσαγανός, εύστροφος / πονηρός καταφερτζής, απατηλός, κ.ά.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΤΕΡΑ: Το Σανσκριτικό $\$mgâr@$ = (α) φωτεινός, λαμπρός, (β) χρυσοχόος, κασσιτερωτής, μεταλλουργός, (γ) παιδί του έρωτα, ερωτιάρης, παρέχει όλες τις πληροφορίες για την εξέλιξη της επαινετικής ονομασίας των ίδιων των Τσιγγάνων σε συνώνυμο του κοινωνικού στιγματισμού και αποδιοπομπαίου τράγου, «σκάνδαλου», «διαβολικού», «καλικάντζαρου» και όσα άλλα έχει υποστεί ο όρος.

Τέτοια παραδείγματα αρνητικής σηματοδότησης και στερεοτυπικής χρήσης πρώην ευπρεπών εθνικών, φυλετικών, επαγγελματικών κ.ά. όρων είναι συχνά και δεν αφορούν μόνο τους Τσιγγάνους (στην Encyclopédie Francaise του 18ου-19ου αιώνα στο λήμμα GREC = Έλληνας, γράφονταν τέτοιοι και ακόμη χειρότεροι χαρακτηρισμοί). Το παρωνύμιο αυτό συνδυάστηκε έντεχνα με τους αιρετικούς Αθιγγάνους και τον Σίμωνα το Μάγο (αίρεση με την οποία κάποια σχέση μπορεί να είχαν τελικά οι Τσιγγάνοι, αλλά ποια;) και οι Τσιγγάνοι παρέμειναν έτσι Α-θίγγανοι (untouchables), κουβαλώντας όλες τις αμαρτίες μας.

Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ «ΓΥΦΤΟΣ»

Προέρχεται σαφώς από το Αιγύπτιος, χωρίς, όμως, να τους αποδίδεται αποδεδειγμένα καταγωγή από την Αίγυπτο. Ωστόσο, κι οι ίδιοι δέχτηκαν να θεωρούνται, όπως διηγούνται, «Φαραόνια». Στη Μ. Ανατολή και την Αίγυπτο αναφέρονται κατά το Μεσαίωνα ως Λορ (Λούροι) (Σανσκρι. $LûTas$) = κλέφτες, απατεώνες, κουρελήδες, τραμπούκοι, ψωραλέοι, λιγδιάρηδες, λιγούρηδες, λάγνοι κλπ.

Πάντως, για να ξεκαθαρίσουμε στοιχειωδώς τη διαφορά ανάμεσα σε Τσιγγάνους και Γύφτους, είναι όλοι τους Ρομά (Ρόμηδες) και δεν αποτελούν εντελώς ξεχωριστές εθνότητες, τουλάχιστον την τελευταία χιλιετία. Ο διαχωρισμός που κάνουμε οι «απέξω» δεν αντιστοιχεί στον τρόπο που οι ίδιοι διακρίνονται μεταξύ τους. Έτσι κι αλλιώς, οφείλουμε να αποδεχτούμε την

ονομασία με την οποία αυτοκαθορίζονται οι ΡΟΜ. Κι αυτό ας μη δίνει λαβή για παρερμηνείες και αναπόδειχτους συσχετισμούς με Ρουμάνους, Ρωμιούς κλπ. ως προς την ονομασία και την εθνολογική καταγωγή. Ωστόσο ας ξέρουμε ότι δεν μας ήρθαν οι Τσιγγάνοι από την Ουγγαρία, Ισπανία ή Ρουμανία. Αντίθετα, από τα βυζαντινά Βαλκάνια ξεκίνησαν όλοι τους τη διασπορά στην υπόλοιπη Ευρώπη, στα τέλη του 14ου αιώνα κυρίως, υπό την πίεση των τουρκικών επιδρομών.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΑΝΕΙΑ ΣΤΗ ΡΟΜΑΝΗ

Τα γλωσσικά στοιχεία που έχουν δανειστεί οι διάφορες φυλές Τσιγγάνων κατά το πέρασμά τους από τον τόπο μας ποικίλουν και εδώ θα κάνουμε μόνο μια σύντομη παράθεση. Τα γραμματικά δάνεια έχουν περισσότερη σημασία γιατί είναι ουσιαστικότερα για τη δομή της γλώσσας. Τέτοια είναι το άρθρο (ο, η), στο οποίο θ' αναφερθούμε πιο κάτω λεπτομερέστερα, και η κατάληξη του ρηματικού ουσιαστικού σε –mos που πήραν μόνο οι Τσιγγάνοι της Ρουμανίας, ενώ εδώ κανένας κλάδος τους δεν το χρησιμοποιεί. Επίσης, στον πληθυντικό τα αφηρημένα ουσιαστικά λήγουν σε –màta, το οποίο χωρίς να είναι απαραίτητα ελληνικό δάνειο, δείχνει όμως την ελληνική επίδραση στη σχεδόν συνολική καθιέρωσή του.

Η προσαρμογή των όποιων τέτοιων μορφολογικών δανείων από την ελληνική γλώσσα έγινε κατά τόσο αβίαστο τρόπο, ώστε δεν θα τα υποπτευόταν κανείς, αν δεν υπήρχαν (κυρίως σ' αυτούς που μένουν ακόμα στη χώρα μας) πολλά λεξικά δάνεια. Διευκρινίζουμε, λοιπόν, ότι υπάρχουν διάλεκτοι που έχουν «ελληνοποιήσει» τελικά τη γραμματική τους δομή, κρατώντας μόνο λεξιλογικά στοιχεία απ' την παλιά τους γλώσσα, είναι άρα τσιγγανοελληνικές κι όχι ελληνοτσιγγάνικες. Άλλες πάλι κρατούν την παραδοσιακή τους δομή άρα και τις μνήμες που αυτή κουβαλάει, δέχονται όμως συνεχώς λεξιλογικά δάνεια απ' τα ελληνικά, ώστε να μπορούν να χαρακτηριστούν ελληνοτσιγγάνικες κι όχι απλά τσιγγάνικες διάλεκτοι του ελλαδικού χώρου. Από εκεί και πέρα, τα ελληνικά

δάνεια διαφέρουν ασφαλώς από τη μια διάλεκτο στην άλλη, ανάλογα με την ιστορία των μεταναστεύσεων, μετακινήσεων και εγκαταστάσεών τους.

Τα δάνεια που διατηρούνται από τους Τσιγγάνους των άλλων ευρωπαϊκών χωρών από την εποχή του περάσματος τους από εδώ, δηλαδή πριν από τον 15ο αιώνα δεν είναι σημαντικά περισσότερα απ' αυτά που δέχτηκαν π.χ. απ' τα Ρουμανικά, τα Τουρκικά ή τις σλαβικές γλώσσες. Και, κυρίως, δεν αλλοιώνουν το χαρακτήρα του παραδοσιακού τους γλωσσικού συστήματος, της Ρομανή δηλαδή γλώσσας.

Εκείνο, επίσης, που έχει σημασία για μας τους Έλληνες είναι η διατήρηση στις τσιγγάνικες διαλέκτους γλωσσικού μας υλικού που σήμερα έχει ξεχαστεί από την κοινή δημοτική τουλάχιστον. Για παράδειγμα, και σε Τσιγγάνικες διαλέκτους της Βαλτικής (Φιλανδία, Λιθουανία κλπ.) λένε την άγρια φράουλα “xamacuri”, δηλ. χαμοκέρασο. Πόσοι Έλληνες γνωρίζουν σήμερα τη λέξη αυτή; Επίσης, οι Χιτάνος (Καλέ) της Ισπανίας έλεγαν το πουρνάρι και την κουμαριά “xamaduri”, δηλ. χαμαδούρα (Αρχαίο Ελληνικό χαμαίδρυς). Σε καμία τσιγγάνικη διάλεκτο της Ελλάδας δεν έχω ακούσει τις λέξεις “kudūnis“ (κουδούνι) και “pavūnis” (πηγούνι) που χρησιμοποιούν οι Τσιγγάνοι της Λιθουανίας. (Ίσως τις χρησιμοποιούν κάποιοι «Ερλήδες» της Βόρειας Ελλάδας,). Και ενώ τσιγγάνικοι κλάδοι στην Ελλάδα λένε το αμόνι Σλαβορουμανικά kovànica, οι Τσιγγάνοι της Βαλτικής λένε amònis.

ΤΟ ΤΣΙΓΓΑΝΙΚΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ ΣΗΜΕΡΑ

Σήμερα, το τσιγγάνικο γλωσσικό σύστημα μπορεί να ταξινομηθεί χονδρικά σε τρεις τουλάχιστον κλάδους:

(I) “Βλάχικες” τσιγγάνικες διάλεκτοι: (1) Ρουμελήδικη, Φιλιππιτζήδικη, (ιδιώματα: Τουνουζλήδικο, Ταρακτσήδικο, Μπουλαλήδικο), (2) Χαντούρικη,

Καλπαζάνικη, Χοραχανέ (Μουσουλμάνων) και άλλες θρακικές, (Ν.) Νούστικες (του εξωτερικού).

(II) “Φιτσίρικες” (“Γύφτικες”): Μπατσόρικη, Τζαμπάσικη κλπ. με ιδιώματα κατά γένος: Αμέτια, Μπιτολιάνοι, Οσόδες, Αριφαίοι, Παγκανότια, Τσιλιγκίρηδες, Νταλιπαίοι, Ντεριαβένγκερε (“Θαλασσινοί”), Εσκάκο Μιλέτι (Φυλή της Εσκής), Καμπεραίοι, Χαλιλαίοι, Αντόν-περέσκερε (γένος του Αντών), Χαρνέ (“Κοντοί”), Σορά-Χαρνέ, Δώδεκα-Βαγγέλια, Καναπιτσάδες, Πασουλακία, Πασσαλαίοι, Σιτσάνια κλπ.

(III) Ερλήδικες: Φλάμπουρου Σερρών, Ανθής (Φυτοκού) Νιγρίτας, Λαμίας, Αργους κλπ.

Υπάρχουν καταγεγραμμένα και μικτά ελληνοτσιγγάνικα ιδιώματα, όπως π.χ. τα Ντόρτικα, τα οποία όμως δεν θα μας απασχολήσουν εδώ.

Οι διάφορες αυτές διάλεκτοι και ιδιώματα έχουν φυσικά διαφορές τόσο στο λεξιλόγιο όσο και στην προφορά, τη γραμματική και τη συντακτική δομή και τη σημασιολογική χρήση των λέξεων. Η μέθοδος παρουσίασής τους στο γλωσσάρι αυτό είναι συνοπτική και γ ε ν ι κ ε υ τ ι κ ή- ενδεικτική, έτσι ώστε ο αναγνώστης να βοηθιέται να καταλαβαίνει και να “παράγει” τις επιμέρους λεπτομέρειες, αντί να βρίσκει ακριβώς τον τύπο που χρησιμοποιείται. Είναι γι’ αυτό ευρεία η χρήση π α ρ ε ν θ έ σ ε ω ν μέσα στην ίδια τη λέξη, πράγμα που σημαίνει ότι τα εντός παρενθέσεων δ ε ν π ρ ο φ έ ρ ο ν τ α ι πάντοτε και σε όλες τις διαλέκτους. Έγκειται παραπέρα στο χρήστη να κατανοήσει τις απλές σχετικά διαφοροποιήσεις που χρειάζεται για να “ανακαλύψει” τον ακριβή τύπο σε κάθε περίπτωση. Κι αυτό προϋποθέτει στοιχειώδη τουλάχιστον άσκηση στη γραμματική δομή και τη φωνητική απόδοση.

ΦΩΝΗΤΙΚΗ-ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ

Τα αλφαβητικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται βασίζονται στο διεθνή φωνητικό κώδικα που έχει λατινική βάση και όπως επισημοποιήθηκε από το 4ο

Διεθνές Ρομανό Συνέδριο (Βαρσοβία 1989), χρησιμοποιείται ήδη σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Ο λόγος χρήσης αυτού του αλφαβήτου είναι πρακτικός (γραμματοσιερά που είχαμε στη διάθεσή μας) και προοπτικός (η ήδη υπάρχουσα και εκφρασμένη ανάγκη κοινού κώδικα των Τσιγγάνων σε πανευρωπαϊκό επίπεδο). Το Ρομανό, λοιπόν, αλφάβητο που χρησιμοποιείται έχει ως εξής:

Ρομανό (τσιγγάνικο) αλφάβητο

[αλφαβητικό σύμβολο]

[προφορά στα ελληνικά]

A, a	α
B, b	μπ
C, c	τσ
C, C	τσσ (παχύ), αγγλ. ch
Ch, ch	τσχ (δασύ), chh
D, d	ντ
3, 3	τζ' (παχύ) αγγλ. j, dj
E, e	ε
F, f	φ
G, g	γκ
H, h	(χ) (δασύ πνεύμα), αγγλ. h
X, x	χ
I, I	ι, η
J, j	γι, ι, αγγλ. y
K, k	κ
Kh, kh	κ (δασύ), κ(χ)
L, l	λ
M, m	μ
N, n	ν
O, o	ο
P, p	π
Ph, ph	π (δασύ), π(φ)

Q, q	κ, γκ (όχι ως αρχικό λέξης)
R, r	ρ
RR, rr	ρ(ρ), γυριστό ρ
S, s	σ, ς
\$, \$	σ (παχύ), σσ, αγγλ. sh
T, t	τ
Th, th	τ (δασύ), τα(θ), τα(χ)
8, 8	τα, ντ (όχι ως αρχικό λέξης)
U, u	ου
V, v	β
Z, z	ζ
Z, Z	ζ (παχύ), ζζ, γαλλ. j

Πρόσθετα γράμματα σε αυτό το λεξικό

Γ, γ	γ
Δ, δ	δ
Θ, θ	θ
Υ, y	μεταξύ i και e
ü	μεταξύ u και i / u, γαλλ. u, γερμ. ü
@	μεταξύ e και a
0	μεταξύ e και o

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΡΟΜΑΝΗ

I. ΑΡΘΡΟ

I.1. Γένη: Αρσενικό-Θηλυκό (το ελληνικό ουδέτερο δεν υπάρχει)

Η κλίση του είτε (α) ταυτίζεται με τις «καταλήξεις» του επιθέτου (βλ. Επίθετα) είτε (β) στις διαλέκτους (1) και (N.) με την οριστική αντωνυμία.

I.2. Αρσενικό (Ονομαστ. Ενικού): |o|, Θηλυκό: |i| (Με παραλλαγή |e| στις διαλέκτους (1), (4) και (N.)

I.3. Πλάγιες Πτώσεις Ενικού: |e| [προφορά [i] στις διαλ. (3)], στις (1) και (N.) διαφοροποιείται («κλίνεται»). Ως αρσεν. |l-e| και θηλ. |l-a| προερχόμενο από επιθετική μορφή του γ' προσώπου της οριστικής (προσωπικής-δεικτικής) αντωνυμίας (βλ. Αντωνυμίες).

I.4. Ονομαστική Πληθ.: |e| με παραλλαγές |o| για τις διαλέκτους (3) και (4) και |@| για τις (1) και (N.)

I.5. Πλάγιες Πτώσεις Πληθυντικού : |e| [προφορά [i] στις διαλέκτους (3)] και παραλλαγή (αλλόμορφο) |l-e| στις διαλέκτους (1) και (N.).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΛΙΣΗΣ

Γενικός Τύπος Παραλλαγές Διαλέκτων (3, 4), Τύπος Διαλέκτων (1) και (N)

		Αρσενικό	Θηλυκό
Ονομ. Εν.	o	o	i
Πλ. Πτ. Εν.	e	i le	la
Ονομ. Πληθ.	e	o el	el
Πλ. πτ. Πληθ.	e	I le	le

Παραδείγματα: ο Rom = ο Τσιγγάνος, ο asape(n) = το γέλιο

O macho = το ψάρι

I romni = η Τσιγγάνα / γυναίκα (1, 4, N. e romni)

I chib = η γλώσσα, I koch = το γόνατο

E balames (τον Έλληνα), e balamnja (1, N. la balamnja) = την Ελληνίδα)

αλλά σε άψυχα : I chib = τη γλώσσα

o bryšynd = τη βροχή

e xurdesqo / e chavesqo = του παιδιού (1, N. le xurdesqo, le chavesqo, (3) I chavesqo)

Ονομαστική			-o	-ì
Κλητική	-a	-e	-è-a	-ì-e
Αιτιατική	-ès	-à	-ès	-j-à
Γενική	-es-ko*	-à-ko	-ès-ko	-j-à-ko
Δοτική	-ès-ke	-à-ke	-ès-ke	-j-à-ke
Τοπική	-ès-te	-à-te	-ès-te	-j-à-te
Αφαιρετική	-ès-tar	-à-tar	-ès-tar	-j-à-tar
Οργανική	-ès-sa®	-à-sa®	-ès-sa®	-j-à-sa®

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

Ονομαστική	-à	-à	-è	-j-à
Κλητική	-à-len	-à-len	-à-len	-j-à-len
Αιτιατική	-èn	-èn	-èn	-j-èn
Γενική	-èn-ko	-èn-ko	-èn-ko	-j-èn-ko
Δοτική	-èn-ke	-èn-ke	-èn-ke	-j-èn-ke
Τοπική	-èn-te	-èn-te	-èn-te	-j-èn-te
Αφαιρετική	-èn-tar	-èn-tar	-èn-tar	-j-èn-tar
Οργανική	-èn-sa®	-èn-sa®	-èn-sa®	-j-èn-sa®

(Σημ.: (α) Ο αστερίσκος (*) υπενθυμίζει απλά ότι κλίνεται σαν επίθετο.

(β) Έχουν γραφεί: ko, ke, te, tar, sa® αντί -qo, qe, de, ðar, ca® για να διευκολυνθεί η κατανόηση.

(γ) Δεν έχουν γραφεί χωριστές καταλήξεις για τα άψυχα. Απλά δεν έχουν (?) κλητική και η αιτιατική είναι όπως ακριβώς η ονομαστική).

Π α ρ α δ ε ί γ μ α τ α Κ λ ί σ η ς

(Α) ROM = Τσιγγάνος

(Ον.) Ο rom, (Κλητ.) Ròma, (Αιτ.) e romès, (Γεν.) e romèsqo, e romèsqi, e romèsqe, (Δοτ.) e romèsqe, (Τοπ.) e romèsde, (Αφαιρ.) e romèsðar, (Οργαν.) e romèsca®. ΠΛΗΘΥΝΤ. (Ον.) E Romà, Romàlen, e romèn, e romènqo, e romènqe, E romènðar, e romènca®

(B) ROMNI = Τσιγγάνα

(Ον.) i romnì, Romnìe, e romnjà, e romnjàqo, e romnjàqe, e romnjàðe, e romnjàðar, e romnjàsa®, e. ΠΛΗΘΥΝΤ. e romnjà, Romnjàlen, e romnjènqo, e romnjènqe, e romnjènðe, e romnjènðar, e romnjènca®

(Γ) DROM (δρόμος)

(Ον.) o drom, (Κλητ.) (dròma = δρόμε!), (Αιτ.) O drom, (Γεν.) e dromèsqo, (Δοτ.) e dromèsqe, (Τοπ.) e dromèsðe, (Αφαιρ.) e dromèsðar, (Οργαν.) e dromèsa®. ΠΛΗΘΥΝΤ. e dromà, (Κλητ.) (Dromàlen = Ω δρόμοι!), (Αιτ.) e dromà, (Γεν.) e dromènqo, (Δοτ.) e dromènqe, (Τοπ.) e dromènðe, (Αφαιρ.) e dromènðar, (Οργ.) e dromènca®.

(Δ) CHIB (γλώσσα)

(Ον.) I chib, (Κλητ.) (Chibe = Ω γλώσσα!), (Αιτ.) i chib, (Γεν.) e chibàqo, (Δοτ.) e chibàqe, (Τοπ.) e chibàðe, (Αφαιρ.) E chibàðar, (Οργ.) e chibàsa®. ΠΛΗΘΥΝΤ.: e chibà, (Chibàlen!), e chibà, e chibènqo, E chibènqe, e chibènðe, e chibènðar, e chibènca®.

Δ Ι Π Λ Ο Θ Ε Μ Α ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

Πραγματική διπλοθεμία έχουμε μόνο στα καταληκτικά Αρσενικά (σε –ό) που στις πλάγιες πτώσεις και τον πληθυντικό μετατρέπεται σε –ε.

Π.χ. ο Balamò (Ο Έλληνας), e balamè-s (τον Έλληνα), Balamè-a (ώ Έλληνα)

Η δεύτερη πιο συνηθισμένη περίπτωση διπλοθεμίας είναι όταν το ΘΕΜΑ λήγει σε ΦΩΝΗΕΝ ή σε ΗΜΙΦΩΝΟ (v ή j) και αποβάλλονται μεταξύ φωνηέντων, έτσι ώστε το θέμα να λήγει πάλι σε φωνήεν. (Στα ελλην. θα λέγαμε όταν το θέμα λήγει σε φωνήεν ή δίφθογγο).

Το φαινόμενο που δημιουργεί αυτή τη διπλοθεμία είναι η ΣΥΝΑΙΡΕΣΗ του θεματικού φωνήεντος με το φωνήεν της κατάληξης.. Έτσι, έχουμε π.χ.

I *cha(v)-I → I chaj → I chej

Αιτ. e cha(v)-j-à → e cha-jà → e che-(j)a → e che-à. Άρα, έχουμε φαινομενικά δύο θέματα: chej και che-.

Επίσης: ι arman (κατάρα), πληθ. e arman-j-a → e arma(n)-jà (προφορά (1) e armae-à), φαινομενική ΤΡΙΠΛΟΘΕΜΙΑ [arman], [armaj-] [armae-). Εδώ φαίνεται στο αρχικό θέμα [arman] να προστίθεται -j, να κλίνεται δηλ. σαν καταληκτικό [arman-i]. Όπως βλέπουμε και στο παράδειγμα *[chav-i] > chaj, chej, αυτό ακριβώς συμβαίνει. Το αρχαίο θέμα ήταν [armanj-] ή [armani] που απλοποιήθηκε χάριν ευφωνίας.

Οι ΣΥΝΑΙΡΕΣΕΙΣ των φωνηέντων είναι:

a + a → a e + a → a o + a → a u + a → a
a + e → a e + e → e o + e → o u + e → o
a + o → o e + o → o o + o → o u + o → o

Επίσης, το άτονο [i] με τα [a, e, o, u] → j (δηλ. → ja, je, jo, ju)

Δ Α Ν Ε Ι Α

Τα ουσιαστικά που η Ρομανή έχει δανειστεί από άλλες γλώσσες μετά τον 15^ο αι. τα χαρακτηρίζουν τα λεγόμενα ΠΡΟΣΦΥΜΑΤΑ ΔΑΝΕΙΣΜΟΥ, δηλαδή προεκτάσεις του ξένου θέματος με το οποίο συγκολλώνται οι Ρομανέ(ς) καταλήξεις που ήδη παραθέσαμε πιο πάνω.

Τα προσφύματα αυτά είναι:

-a /-àn-a για τα θηλυκά (και -à-(s) ή -à-va για τ'αρσενικά) και στον πληθ. -e-(s) ή -àve-(s) ή à-de-(a),

-è-(s) για τα αρσενικά (πληθ. -è-de-(s) ή -è-de-(a),

-i-(s) για τα αρσενικά (και -I για τα θηλυκά),

-o-(s) για τα αρσεν. (πλαγ.πτώσεις -o(n)- και ονομ.πληθ. -urj- /-or-

Αυτά τα ίδια τα ΠΡΟΣΦΥΜΑΤΑ είναι δανεισμένα :

-α, -àνα από Ελλην. (και Βαλκαν.) -άς, -α, -άδα, -άδες

-è-s < -έ-ς, έ-δες (μόνο στις 3, 4 διαλέκτους)

-i(s) από Ελλ. (ουδ.) -ι και (αρς.) -ης

-ο(s) από Ελλ. -ος (και ουδ.-ο), στις πλαγ.πτώσεις -ο(η) από Ελλ.-ο(ν)
 και στην ονομ. πληθ.-οι/-οι από τα Ρουμαν. και Αλβανικά (ή πιθ. από
 Αρωμουνικά –Βλάχικα)

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΚΛΙΣΗΣ ΔΑΝΕΙΩΝ

(Α) ΘΗΛΥΚΑ

Ι ΒαCòrka (η Μπατσόρισσα), Ι Còrba (σούπα), Ι arabàna (το αμάξι)

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

Εμψυχο	Αψυχα	
Ονομ. ι ΒαCòrka	ι Còrba	ι arabàna
Κλητ. «»»»»»»»»»	-----	-----
Αιτιατ. e ΒαCòrk(a)-à	ι fuCìa	Ι arabàna
Γενική e ΒαCòrk-à-qo	e Còrb-à-qo	e araba(v)-à-qo
Δοτική e ΒαCòrk-à-qe	e Còrb-à-qe	e araba(v)-à-qe
Τοπική e ΒαCòrk-à-8e	e Còrb-à-8e	e araba(v)-à-8e
Αφαιρ. E ΒαCòrk-a-8ar	e Còrb-à-8ar	e araba(v)-à-8ar
Οργαν. E ΒαCòrk-à-sa®	e Còrb-à-sa®	e araba(v)-à-sa®

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

Ονομ. e ΒαCòrke(s)	e Còrbe(s)	e arabàve(s) / e arabà(v)e-a
Κλητ. ΒαCòrk-à-len	-----	-----
Αιτιατ. E ΒαCòrk-èn	e Còrbe(s)	e arabàve(s) / arabà(v)e-a
Γενική e ΒαCòrk-èn-qo	e Còrb-èn-qo	e araba(v)-èn-qo
Δοτική e ΒαCòrk-èn-qe	e Còrb-èn-qe	e araba(v)-èn-qe
Τοπική e ΒαCòrk-èn-8e	e Còrb-èn-8e	e araba(v)-èn-8e
Αφαιρ. E ΒαCòrk-èn-8ar	e Còrb-èn-8ar	e araba(v)-èn-8ar
Οργαν. E ΒαCòrk-èn-sa®	e Còrb-èn-sa®	e araba(v)-èn-sa®

(B) ΑΡΣΕΝΙΚΑ

ο bekCis (φύλακας), ο àngelos, ο sxolios, ο fitili(s)

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

Εμψυχα

Αψυχα

Όνομ. ο bekCi-s /bekCia-s /bekCio àngelo-s sxolio(s) fitili(s)

Κλητ. BekCi(-a) BekCia BekCio(na) àngelo(na) -----

Αιτ. Ε bekCi-(e)s /bekCià-s/bekCiò-s angelò-s ο sxolio(s) fitili(s)

Γεν. e bekCi-(e)s-qo/-ià-s-qo/-iò-s-qo angelò-s-qo sxoliò-s-qo fitili-(e)s-qo
/fitil-ès-qo

Δοτ. e bekCi-(e)s-qe/-às-qe/-òs-qe angelò-s-qe sxoliò-s-qe fitili-(e)s-qe
/fitil-ès-qe

Τοπική e bekCi-(e)s-8e/-às-8e/-òs-8e angelò-s-8e sxoliò-s-8e fitili-(e)s-8e
/fitil-es-8e

Αφαιρ. Ε bekCi-(e)s-8ar/-às8ar/-òs8ar angelò-s8ar sxoliò-s8ar fitili-(e)s8ar
/fitil-ès8ar

Όργαν. Ε bekCi-(e)s-sa®/-àsa®/-òsa® angelò-s-sa® sxoliò-s-sa® fitili-(e)ssa®
/fitil-èssa®

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

Όνομ. e/o bekCi(de)-a angèlj-a sxoli(or)-a fitilj-a

Κλητ. BekCi-àlen /BekCion-àlen angelj-àlen -----

Αιτ. Ε BekCi-d-èn/bekCià-n/bekCiò-n angel(j)-èn e/o sxoli(or)-a fitilj-a

Γεν. e bekCi-d-ènqo/-ià-nqo/-iò-nqo angel(j)-ènqo sxoliò-nqo fitil(j)-ènqo

Δοτ. Ε bekCi-d-ènqe/-ià-nqe/-iò-nqe angel(j)-ènqe sxoliò-nqe fitil(j)-ènqe

Τοπ. e bekCi-d-èn8e/-ià-n8e/-iò-nue angel(j)-èn8e sxoliòn-8e fitil(j)-èn8e

Αφαιρ. e bekCid-èn8ar/-ià-n8ar/-iò-n8ar angel(j)-èn8ar sxoliò-n8ar fitil(j)-èn8ar

Οργαν. e bekCi-d-ènca®/-ià-nca®/-iò-nca® angel(j)-ènca® sxoliò-nca®
fítìl(j)ènca®

ΔΙΠΛΟΘΕΜΑ ΣΕ –Ο(S)

ο Vlàxo(s)

ΕΝΙΚΟΣ

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ

Όνομ. ο Vlàxo(s)

e Vlàxurj-a (ή Vlàxor-a)

Κλητ. Vlàxon-a

Vlaxon-àlen

Αιτ. e Vlàxò-s / e Vlaxon-ès

Vlàxò-n / Vlaxon-èn

Γεν. e Vlàxò-sqo / e Vlaxon-esqo

Vlàxò-nqo / Vlaxon-enqo

Δοτ. E Vlàxò-sqe / e Vlaxon-èsqe

Vlàxo-nqe / Vlaxon-enqe

Τοπ. e Vlàxò-s8e / e Vlaxon-es8e

Vlàxo-n8e / Vlaxon-en8e

Αφαιρ. E Vlàxò-s8ar / e Vlaxon-es8ar

Vlàxo-n8ar / Vlaxon-en8ar

Οργαν. E Vlàxò-(s)-sa® / e Vlaxon-è(s)-sa® Vlàxò-nca® / Vlaxon-ènca®

III. ΕΠΙΘΕΤΟ

Στην ονομαστική διακρίνονται τα δύο γένη, όπως στο ουσιαστικό, κυρίως όταν είναι καταληκτικά (δηλ. αρσ.-ό θηλ.-ι). Στις πλάγιες πτώσεις και τον πληθυντικό έχουν μόνο την κατάληξη –e (που στην ουσία δεν είναι παρα ένα πρόσφυμα ΣΥΝΘΕΣΗΣ, όπως το Ελλην –ο-

π.χ. \$uko = ξερός, \$uki = ξερή, αλλά \$uke-\$eresqo (αρσ.)ξερο-κέφαλος,

\$uke-\$eresqi (θηλ.)ξερο-κέφαλη, \$uke-\$eresqe (πληθ.)ξερο-κέφαλοι/-ες.

Άρα, το επίθετο προσκολλώμενο στο ουσιαστικό που ακολουθεί δρα σαν Α΄ ΣΥΝΘΕΤΙΚΟ, σχηματίζοντας ένα σύνθετο επίθετο (ΕΠΙΘ.+ΟΥΣ)

(Σημ.: Δεν εντάξαμε στο γλωσσάρι όλα αυτά τα σύνθετα ως χωριστές λέξεις, γιατί τότε το ίδιο θα έπρεπε να κάνουμε και με όλες τις (Επιθετικές) γενικές, όπως και με όλες τις πλάγιες πτώσεις των Ουσιαστικών που σχηματίζουν ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ και τότε θα γεμίζαμε το γλωσσάρι με δεκάδες χιλιάδες περιττά λήμματα. Αυτό το εξοικονομεί η ΑΦΑΙΡΕΤΙΚΗ – ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ γνώση της ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ και

του συντακτικού, και των κανόνων της ΣΥΝΔΥΑΣΤΙΚΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ, γενικότερα, αυτού που στα ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ λέγεται ΛΟΓΙΣΜΟΣ (απειροστικός λογισμός, παράγωγοι κλπ.).

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΚΛΙΣΗΣ ΕΠΙΘΕΤΟΥ+ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟΥ

ο lolo lil (το κόκκινο χαρτί) και I \$ukar 3uvli (η ωραία θηλυκιά)

Όνομ. lolo lil	\$ukar 3uvli
Κλητ. -----	3uvli-e \$ukari-e
Αιτ. lolo lil	\$ukar-è- 3uvlj-à
Γεν. lole-lil-esqo	\$ukar-è- 3uvlj-aqo
Δοτ. Lole-lil-esqe	\$ukar-è- 3uvlj-aqe
Τοπ. lole-lil-es8e	\$ukar-è 3uvlj-a8e
Αφαιρ. Lole-lil-es8ar	\$ukar-è- 3uvlj-a8ar
Όργαν. Lole-lil-è(s)sa®	\$ukar-è- 3uvlj-à-sa®

Παρατηρούμε ότι στην κλητική βάλουμε το επίθετο ΜΕΤΑ από το ουσιαστικό και το ΚΛΙΝΑΜΕ όπως και το ουσιαστικό που το συντροφεύει. Αυτή η θέση υποχρεώνει το επίθετο να κλιθεί ΑΚΡΙΒΩΣ ΟΠΩΣ ΤΟ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ ΠΟΥ ΠΡΟΗΓΕΙΤΑΙ. Στη θέση αυτή το Επίθετο ΔΕΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ ΩΣ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ, αλλά ως ΠΑΡΑΘΕΣΗ (Επεξήγηση). Περισσότερα γι' αυτό θα δείτε στο ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ. Θυμηθείτε μόνο ότι ισχύει το ίδιο για τις ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ που θα δούμε παρακάτω. Όταν ΠΡΟΗΓΟΥΝΤΑΙ του ουσιαστικού λειτουργούν και κλίνονται σαν ΕΠΙΘΕΤΑ, ενώ όταν ΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΜΕΤΑ από το ουσιαστικό ΚΛΙΝΟΝΤΑΙ ΟΠΩΣ και το ουσιαστικό που προηγείται.

IV. ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ

IV.1. ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ

Me = εγώ, Tu(j)= εσύ, on/von/jon =αυτός, oj /voj/joj = αυτή

ΕΝΙΚΟΣ

Όνομ.	me (mej)	tu (tuj)	(v)o-v	(v)o-j	,
Αιτιατ.	Ma-n	tu-t	(o)-l-es	(o)l-a	
Γενική	*ma-n-qo	*tu-q-o	(O)-l-es-qo	(o)-l-a-qo	
Δοτ.	Ma-n-qe	tu-qe	(o)-l-es-qe	(o)-la-qe	
Τοπ.	Ma-n-8e	tu-8e	(o)-l-es-8e	(o)-l-a te	
Αφαιρ.	Ma-n-8ar	tu-8ar	(o)l-es-8ar	(o)-l-a-8ar	
Όργαν.	Ma-n-sa(r)	tu-sa(r)	(o)-les-sa®	(o)-l-a-sa®	

Και για όσους ...ζαλίζονται με την...άλγεβρα, ας συνοψίσουμε:

Me(j), man, manqo*, manqe, man8e, man8ar, manca®

Tu(j) tut **tuqo***, tuqe, tu8e, tu8ar, tusa®

(V)on (l)es (l)esqo, (l)esqe, (l)es8ar, lèsa® F

[Σημ. Υπάρχουν και άλλες παραλλαγές ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ή ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΕΣ κατά διαλέκτους (λέγονται ΑΛΛΟΦΩΝΑ και ΑΛΛΟΜΟΡΦΑ), που κάνουν τους ομιλητές της μιας διαλέκτου να μην καταλαβαίνουν την άλλη. Αφορά τώρα τους Τσιγγάνους σε διεθνές επίπεδο το αν (α) ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΟΥΝ ΤΗΝ ΠΑΡΑΠΕΡΑ ΣΥΓΚΛΙΣΗ ΚΑΙ ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ της ΓΛΩΣΣΑΣ ΤΟΥΣ, πράγμα απαραίτητο για την ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΤΗΣ στο σύγχρονο κόσμο, ή αν (β) αποφασίσουν να δημιουργήσουν ΠΟΛΛΕΣ ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΓΛΩΣΣΕΣ, ή αν τελικά (γ) ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΟΥΝ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥΣ (αγόμενοι και φερόμενοι) ΣΤΟ ΠΑΝΘΕΟ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ (και νεκρών λαών ίσως)!]

(*) Δεν χρησιμοποιείται στην Ελλάδα. Στη θέση του βάλτε την Κτητική Αντωνυμία-Κτητικό Επίθετο MI-ND®-O, M(I)-RO, M-O, κλπ., δείτε το παρακάτω)

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ : ame(n) εμείς, tume(n) εσείς (v)on αυτοί, -ές

Όνομ. a-m-e(n) tu-m-e(n) (v)o-n

Αιτ. a-m-en	tu-m-en	(o)-l-en
Γεν. a-m-en-qo*	tu-m-en-qo*	(o)-l-en-qo
Δοτ. A-m-en-qe	tu-m-en-qe	(o)-l-en-qe
Τοπ. a-m-en-8e	tu-m-en-8e	(o)-l-en-8e
Αφαιρ. a-m-en-8ar	tu-m-en-8ar	(o)-l-en-8ar
Οργ. A-m-en-sa®	tu-m-en-sa®	(o)-l-en-sa®

IV.4.2 ΟΡΙΣΤΙΚΗ και ΑΥΤΟΠΑΘΗΣ ΑΝΤΩΝΥΜΙΑ

Στην ονομαστική είναι η ίδια με την ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΤΟΥ Γ' ΠΡΟΣΩΠΟΥ (von, voj, von, όπως το Ελλ. αυτός, αυτή, αυτό = τούτος ακριβώς, ο ίδιος, ο εαυτός του, «καθεαυτόν»)

Στις Πλάγιες πτώσεις αντικαθιστά όμως το θέμα |(o)l-| (=αυτ-) με |p-| και έχει ΜΟΝΟ ΑΡΣΕΝΙΚΟ ΤΥΠΟ, δηλαδή

ΕΝΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ

Αιτ. pe-(s)	pe-(n) /pe-(s)
Γεν. pe-s-qo*	pe-n-qo*
Δοτ. Pe-s-qe	(pe-n-qe* ή) pe-s-qe
Τοπ. pe-s-8e	(pe-n-8e* ή) pe-s-8e
Αφαιρ. Pe-s-8ar	(pe-n-8ar* ή) pe-s-8ar
Οργ. Pe-s-sa®	(pe-n-sa®* ή) pe-s-sa®

IV.4.3 ΚΤΗΤΙΚΕΣ (Υπενθύμιση ότι ΜΠΡΟΣΤΑ από το ουσιαστικό είναι ΕΠΙΘΕΤΑ)

(Α) mi-r-o /mi-nD-o /mi-ndr-o /my-nr-o/mu-rn-o/m-r-o/m-o, -i, -e
= εμ-ός, -ή, -οί, -αί (= δικός, -ή, -οί/-ές μου)

(Β) t(i)-r-o /tji-r-o /ki-r-o /ti-nD-o /ti-ndr-o/t-r-o/t-o/k-o, -I, -e
=σ-ός, -ή, οί, -αί (δικός, -ή, -οί/-ές σου)

(Γ) pi-ro, -i, -e /pe-s-qo/p-o, -i, -e (δικός, -ή, -οί, -ές του/της/τους)

ΠΛΗΘΥΝΤ. (Α) a-ma-r-o, -i, -e (δικός, -ή, -οί/-ές μας = ημέτερος, -α, -οι, -αι)

(B) tu-ma-r-o, -I, -e (δικός, -ή, -οί, -ές σας = υμέτερος, -α, -οι, -αι)

(Γ) ru-ma-r-o, -I, -e* (= renqo/pesqo)=δικός, -ή, -οί/-ές τους
(=σφέτερος...)

Για την κλίση βλέπε ΕΠΙΘΕΤΟ

I Συντακτική παρατήρηση: Οι ελληνικές συντομευμένες γενικές (ΜΟΥ, ΣΟΥ, ΤΟΥ, ΤΗΣ, ΤΟΥΣ) μπαίνουν μετά απ' το ουσιαστικό, αλλά τα αντίστοιχα ΜΟ, ΜΙ, ΜΕ, ΤΟ/ΚΟ, ΤΙ/ΚΙ, ΤΕ/ΚΕ και ΡΟ, ΡΙ, ΡΕ της Ρομανής είναι επίθετα και μπαίνουν ΠΑΝΤΟΤΕ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ. Π.χ. mo dad (ο πατέρας μου)

Αντίθετα, ΣΑΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΡΗΜΑΤΟΣ (που στα Ελληνικά δεν διαφέρουν) ΜΠΑΙΝΟΥΝ σε ΑΙΤΙΑΤΙΚΗ (-ΜΑ(Ν), -ΤΥ(Τ), -LES, -LA, -LEN)ΣΥΝΗΘΩΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΡΗΜΑ και ΜΟΝΟ ΠΟΙΗΤΙΚΑ ΓΙΑ ΕΜΦΑΣΗ ΠΡΙΝ ΤΟ ΡΗΜΑ.

IV.4.4. ΔΕΙΚΤΙΚΕΣ

Ka-v-à (διάλεκτος (5) gava), a-da-v-(k)à, ka-da-v-à, ka-ka-v-(k)à ετούτος

Ko-v-à (gonà) o-do-v-(k)à ko-do-v-à, ku-ko-v-(k)à εκείνος

ΚΛΙΣΗ

Αρσενικό

Θηλυκό

ΕΝΙΚΟΣ

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ (Κοινός)

Ονομ. ka-v-(k)à

ka-j-(k)à ka-l-(k)à

Αιτ. Ka -l-ès

ka-l-à ka-l-en (ΕΠΙΘΕΤΙΚΑ ka-l-e-)

Γεν. Ka -l-es-qo

ka-l-a-qo ka-l-en-qo (.....)

Δοτ. Ka- l-es-qe

ka-l-a-qe ka-l-en-qe (.....)

Αφαιρ. Ka- l-es-8ar

ka-l-a-8ar ka-l-en-8ar (.....)

Τοπ. ka -l-es-8e

ka-l-a-8e ka-l-en-8e (.....)

Οργ. Ka -l-es-sa®

ka-l-à-sa® ka-l-èn-ca® (.....)

Ι.4.3. ΣΥΣΧΕΤΙΚΕΣ (Είναι Δεικτικές, τονίζοντας όμως τη σχέση με το ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ που μιλάει)

Α(k)-ka-v-à (ετούτος από δώ, ετούτος ακριβός, ετούτος ο ίδιος)

Ο-ko-v-à (εκείνος εκει πέρα, ο άλλος, ο έτερος) (Κλίνονται όπως οι Δεικτικές)

Αόριστη Συσχετική (j)aver (διάλ.4 ja(v)òr) = άλλος και over = ο παράλλος και okona-(a)ver, okoja-(a)ver, okola-(a)ver.

Κλίση

ΕΝΙΚΟΣ

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ

Αρσεν. Θηλ.

Ονομ. aver

aver

Αιτ. aver-es aver-à

aver-en

Δοτ. Aver-es-qe aver-a-qe

aver-en-qe

Γεν. aver-es-qo aver-a-qo

aver-en-qo

Τοπ. aver-es-8e aver-a-8e

aver-en-8e

Αφαιρ. Aver-es-8ar aver-a-8ar

aver-en-8ar

Ι.4.5 ΕΡΩΤΗΜΑΤΙΚΕΣ

(α) ΑΟΡΙΣΤΗ kon ? (ποιος?, τις?) , Sò ? (Τί?)

(β) ΟΡΙΣΤΙΚΗ savo, -i, -e ? (ποιος, -ά, -οί, -ές ακριβώς?/τι λογής?)

(γ) ΠΟΣΟΤΙΚΗ kabor ? / kazòm ? (πόσος, -η, -οι, -ες ?)

ΚΛΙΣΗ ΤΟΥ «ΚΟΝ»

kon

so

ka s	(so)
ka s qo, -qi, -qe)	(so s qo, -qi, -qe)
ka s qe	so s qe
ka s 8e	so s 8e
ka s 8ar	so s 8ar
ka s sa(r) .kàsa®	so s sa(r) >sòsa®

ΚΛΙΣΗ ΤΟΥ «SAVO»

sav o	sav i	sav e
sav e s	sav j a	sav e n
sav es qo	sav j a qo, -qi, -qe	sav e n qo, -qi, -qe
sav es qe	sav j a qe	sav e n qe
sav es 8e	sav j a 8e	sav e n 8e
sav es 8ar	sav j a 8ar	sav e n 8ar
sav es sa	sav j a sa(r)	sav e n sa(r)

IV.4.7.ΑΝΑΦΟΡΙΚΕΣ

Χρησιμοποιείται η ερωτηματική SAVO, -I, -E (= οποίος, -α, -οι, -ες), αλλά συνήθως αντικαθίσταται με το άκλιτο kaj (που) (όπως στα Ελληνικά)

Π.χ. ο manu\$ kaj dikhes (ο άνθρωπος που βλέπεις)/(4)ο manu\$ ru(n) dikhes (σε διαλ.(1), (2), Ν.) επίσης ο manu\$ kales dikhes)

(β) ka(di)savo, gasavo, asav(k)o, -i, -e = τέτοιος, -α, -οι

{Είναι σύνθεση (ΑΜΑΛΓΑΜΑ) της Δεικτικής + Αναφορικής, όπως και η Ελληνική).

IV.4.6 ΑΟΡΙΣΤΕΣ

(α) Kan-(j)ekh (> kane(k)), ka(n)jekh, kha(j)ek, khek (κλίνεται όπως το (j)ekh = ένας, μία) = κανένας, καμια /κάποιος, -α, επιθετικά άκλιτο kaj-/kan- [<kàni(k)]

Π.χ. kaj-3enè κάποια άτομα, kaj-tane manu\$ κάποιος άνθρωπος

(β) (3, 4) iʒek < hiC-(j)ekh = ούτε ένας, ούτε μία

(γ) khònik (Πλ. πτ. khanikàs κατά το KON) = κανένας, ουδένας.

KhànCi(k) [< kan-hiC-jekh = ουτε καν ένα /< kan-Cikh =ούτε ψίχα)= τίποτε

(δ) èr-(j)ekh (1, 2, 5, N.)/kàthi-jekh (3) /kàsa-jek (4) /kada-jek (Ca.) = καθένας, καθεμιά

(ε) kaj-savo, -I, -e /vare-savo, -I, -e = κάποιος, -α, -οι, -ες (και αναφορ.=κάποιος ο οποίος) Ουδ. Kaj-sò, vare-sò = κάτι (Βλ. τις αντίστοιχες ερωτηματικές)

(στ) èr-kon /èr-savo, -I, -e = όποιοσδήποτε ...Ουδ. èr-so οτιδήποτε

(ζ) sa-kon (όλοι αυτοί που..., άπαντες όσοι, οσοιδήποτε και ουδ.sà-sò οσοιδήποτε),

(N.) kon-godi = κάποιος (οποιοσδήποτε, κυριολ. «όποιον βάλει το μυαλό σου» / κάποιος ας υποθέσουμε). Το –godi είναι άκλιτο επίθημα. Κλίνεται το KON. Βλέπε την Ερωτηματική Αντωνυμία). Ουδ.sò-godi = κάτι οτιδήποτε

(η) sà(v)-orry /sà(v)orro, -i, -e (1, 2, 5, N.)/sar(in)o, -i, -e = όλος, -η, -οι, -ες

(θ) kòrk-orry / kòrk-orro, -i, -e μόνος, -η, -οι, -ες

(ι) kon t'o(v)èla (4)/èr-kon ma(ng)èla (1, 2, 3, 5) = όποιος, -α να'ναι, οποιοσδήποτε (τύχει, θες ή φανταστείς) Ουδ.(4) so t'o(v)èla /(1, 2, 3, 5)èr-so ma(ng)èla οτιδήποτε (τύχει...)

Κλίση του KHONIK, KHANCIK

khζnik khanCik

khanika s khanCik

khanika s qo khanC es qo

khanika s qe khanC es qe

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

Θα ασχοληθούμε σύντομα με μορφές που παρουσιάζουν δυσκολίες για τον Έλληνα (μη-Τσιγγάνο) ομιλητή.

Η σειρά που αναφέρονται οι πτώσεις βασίζεται στη μορφή τους. Από τον τύπο της Ονομαστικής παράγεται ο τύπος της Κλητικής, μετά της Αιτιατικής κι απ' τον τελευταίο με ΕΠΙΘΗΜΑΤΑ σχηματίζονται οι υπόλοιπες (σύνθετες) πλάγιες πτώσεις. Απ' αυτές, η Γενική γίνεται με την επικόλληση ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΥ (άρα κλιτού, όπως το Επίθετο) επιθήματος στον τύπο της Αιτιατικής. (-ΚΟ (αρσ.), -ΚΙ (θηλ.), -ΚΕ (πληθ. ή πλαγιοπτωτικό που συμφωνεί με το ουσιαστικό που προσδιορίζει)

*Συμφωνήθηκε το -Κ- αυτό να γράφεται { q } για να καλύπτει και την προφορά της γενικής πληθυντικού -Ν-ΚΟ, -Ι, -Ε > -ΝΓΟ, -Ι, -Ε .

Παράδειγμα

(1) ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΜΟΡΦΗ (2) ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΜΟΡΦΗ

Ε bjav-es-qi rat(i) η γαμήλια νύχτα = η νύχτα του γάμου = I rat(i) e
bjav-es-qo

Ε bjav-es-qe ratj-a-qe για τη γαμήλια νύχτα = για τη νύχτα του γάμου = Ε
ratjaqe e bjav-es-qo

Ε bjav-en-qe ratj-a οι γαμήλιες νύχτες = οι νύχτες των γάμων = Ε ratja e
bjavenqo

Ε bjav-en-qe ratj-en-qe για τις γαμήλιες νύχτες = για τις νύχτες των γάμων = Ε
ratjenqe e bjavenqo

Βλέπουμε ότι στη σύνταξη (1) το άρθρο (όταν υπάρχει) μένει άκλιτο σε πλάγια πτώση, ενώ η επιθετική γενική σε -(q)i όταν προσδιορίζει ΘΗΛΥΚΟ ουσιαστικό στην ονομαστική και σε -(q)e για όλες τις άλλες πτώσεις (ενικού και πληθ.) του ουσιαστικού [βλ. Γραμματική, Κλίση Επιθέτων]

Στη σύνταξη (2), όταν δηλαδή η γενική μπαίνει μετά απ' το ουσιαστικό που προσδιορίζει (όπως γίνεται στα Ελληνικά), τότε αυτή η γενική σχηματίζεται ΑΚΛΙΤΗ σε -(q)o (στον τύπο δηλ. ονομαστικής αρσενικού).

Εάν δούμε τη (2) μορφή της γενικής, παρόλο που έπεται του ουσιαστικού, να κλίνεται όπως η (1) συμφωνώντας με το ουσιαστικό που προσδιορίζει, είναι ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ (1) που απλά ακολουθεί το ουσιαστικό σαν ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ (ή ΠΑΡΑΘΕΣΗ) (δηλ. $i \text{ rat}(i) \text{ e } b\text{javesqo} = \text{η νύχτα του γάμου}$, αλλά $i \text{ rat}(i) \text{ e } b\text{javesqi} = \text{η νύχτα η γαμήλια}$). Πάντως, δεν συνηθίζεται αυτή η τελευταία μορφή σύνταξης.

Ανάλογα (από τον τύπο της Αιτιατικής, $-(e)s$ για το αρσ. και $-a$ για το θηλ.) σχηματίζονται κι οι υπόλοιπες πλάγιες πτώσεις. Τα αντίστοιχα επιθήματα έχουν τη σημασία προθέσεων

Δοτ. $-qe [=ke]$ = για / προς

Τοπ. $-8e [=te]$ = σε, εις

Αφ. $-8ar [=tar]$ = απο

Οργ. $-sa^{\textcircled{R}}$ = με

Οι παραπάνω 4 πτώσεις (οι ΕΠΙΘΗΜΑΤΙΚΕΣ) είναι, λοιπόν, ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΕΣ, και εκφράζονται όλο και περισσότερο περιφραστικά με ΕΜΠΡΟΘΕΤΟΥΣ προσδιορισμούς, όπως και στα ν.ε.

Π.χ. (Τοπική) $e \text{ bjavés-8e} > t(e)'o \text{ bjav}, k(a)' o \text{ bjav} = \text{στο γάμο}$

(Αφαιρ.) $e \text{ bjavés-8ar} > (ka)tar \text{ o } bjar, kat(ar)' o \text{ bjav} = \text{από το γάμο}$

(Σε διαλέκτους μάλιστα του εξωτερικού υπάρχουν περιφραστικοί τύποι και για τη Δοτική, π.χ.(Ν.) $va\$' o (a)beav = e \text{ bjav-es-qe}$, για το γάμο), (Ca.) $sat' e \text{ chib} = e \text{ chib-a-sa}^{\textcircled{R}} = \text{με τη γλώσσα}$).

(Σημ.: ΟΥΔΕΤΕΡΑ ουσιαστικά δεν υπάρχουν στη Ρομανή γλώσσα. Ενώ όμως τα ΕΜΨΥΧΑ αρσενικά ή θηλυκά διακρίνονται από την Αιτιατική ($-a$ για τα θηλυκά και $-(e)s$ για τα αρσενικά), τα ΑΨΥΧΑ έχουν ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ, ΑΙΤΙΑΤΙΚΗ και ΚΛΗΤΙΚΗ ίδιες (όπως τα Ελληνικά Ουδέτερα).

Π.χ. $i \text{ grasní}$ η φοράδα, Αιτ. $e \text{ grasnj-á}$ τη φοράδα, $e \text{ grasnj-en}$ τις φοράδες

$i \text{ bibí}$ η θεία $e \text{ bibi-á}$ τη θεία, $e \text{ bibi-en}$ τις θείες

$i \text{ amalin}$ η φίλη $e \text{ amalin-á}$ τη φίλη, $e \text{ amalin-en}$ τις φίλες

$o \text{ dad}$ ο πατέρας $e \text{ dad-és}$ τον πατέρα, $e \text{ dad-en}$ τους πατέρες

ο grast το άλογο e grast-és το άλογο , e grast-en τα άλογα

Αλλά:

i chib η γλώσσα i chib τη γλώσσα e chib-a οι γλώσσες/τις
γλώσσες

drab βότανο ο drab το βότανο e drab-a τα βότανα

i klidi το κλειδί i klidi το κλειδί e klid(j)-a τα κλειδιά

ο rhiko ο ώμος ο rhiko τον ώμο e rhik-e οι ώμοι/τους ώμους

Ωστόσο, μετά από προθέσεις (ΕΜΠΡΟΘΕΤΑ) ακόμα και τα Εμφυχα μπαίνουν στον «άψυχο» τύπο της Αιτιατικής (=Ονομαστική) π.χ. k(a)'o dad (κι όχι ka'e dad-es) = στον πατέρα (= e dad-es-qe, e dad-es-8e), katar mi romni = απ' τη μητέρα μου (~ me romnj-ά-tar)

ΟΜΩΣ, ΟΙ ΜΟΝΟΛΕΚΤΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ των πλαγίων πτώσεων ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΠΑΝΤΟΤΕ ΤΑΥΤΟΣΗΜΟΙ με τους αντίστοιχους ΕΜΠΡΟΘΕΤΟΥΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥΣ.

Π.χ. d(ev)el = ουρανός / D(ev)el = Θεός

k(a)'o d(ev)el = στον ουρανό (Αψυχο), e Devl-es8e = στο Θεό

k(a)'i phuv = στη Γή / (επιρ.) phuv-j-ά-te = καταγής, χάμω

αναν(a) katar mo kak = έρχομαι απ'το θείο μου (Προέλευση)

phukjádilem me kak-es-8ar = προδώθηκα απ'το θείο μου (Ποιητικό Αίτιο)

A.2 . ΕΠΙΘΕΤΟ, ΑΝΤΩΝΥΜΙΑ

Το επίθετο μπορεί (α) να προηγείται του ουσιαστικού (ΕΠΙΘ. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ) είτε να έπεται (ΠΑΡΑΘΕΣΗ / ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ). Το ίδιο συμβαίνει και με τη Δεικτική και την Κτητική Αντωνυμία .

(1)

(2)

Π.χ. ο baro kher το μεγάλο σπίτι - ο kher o baro το σπίτι το μεγάλο

ka(v)a (o) kher τούτο το σπίτι - ο kher ka(v)a το σπίτι τούτο

amaro kher το σπίτι μας - ο kher amaro το σπίτι το δικό μας

Παρατηρούμε εδώ ότι (α) το άρθρο επαναλαμβάνεται και στο Ουσιαστικό και στο Επίθετο στην περίπτωση (2) (ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ), όπως ακριβώς στα Ελληνικά. Δεν συμβαίνει, όμως, το ίδιο με τη Δεικτική Αντωνυμία.. Το άρθρο του ουσιαστικού τις περισσότερες φορές πασραλείπεται όταν υπάρχει μπροστά δεικτική αντωνυμία (1).

Η Κτητική Αντωνυμία, τέλος, (α) ΚΛΙΝΕΤΑΙ σαν Επίθετο (εδώ = ημέτερος) και (β) ΔΕΝ ΠΑΙΡΝΕΙ ΠΟΤΕ ΑΡΘΡΟ.

Το παρόν βιβλίο δεν αποτελεί λεξικό με την αυστηρή φιλολογική και γλωσσολογική του έννοια, ούτε φιλοδοξεί να ακολουθήσει σχολαστικά τους λεξικολογικούς κανόνες. Κι αυτό, επειδή συντάσσεται με σκοπό την ευρύτερη χρήση του από εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενους, Τσιγγάνους ή όχι, που χρειάζονται ένα «χάρτη»-βοήθημα για τη λεκτική επικοινωνία και τη στοιχειώδη κατανόηση του πολύπλοκου γλωσσικού κώδικα που συνδέει τις πολιτισμικές μας κοινότητες (του ελληνικού, δηλαδή, γλωσσικού συστήματος) όσο κι εκείνου που φαίνεται να τις χωρίζει (δηλαδή, του ρόμικου ή τσιγγάνικου γλωσσικού συστήματος).

Σε κάθε λήμμα επιχειρείται να παρατίθενται οι διαφορετικοί διαλεκτικοί τύποι, αν και είναι αδύνατο να δοθούν όλοι. Επειδή οι διαφορές ανάμεσα στις διαλέκτους ενός γλωσσικού συστήματος μεγάλης διασποράς δημιουργούν στους περισσότερους αναγνώστες και ερευνητές δυσεπίλυτα προβλήματα, θεωρώ απαραίτητη τη γνώση της βασικής δομής (γραμματικής) του όλου συστήματος.

Τα μέρη των λέξεων που παρουσιάζονται σε παρενθέσεις παραλείπονται συχνά στον προφορικό λόγο ή ανάλογα με τη διάλεκτο ή το ιδίωμα. Αυτός ο τρόπος παρουσίασης του λεξικού γίνεται για λόγους οικονομίας.

Επεξηγήσεις γραμματικής ή άλλης ταξινόμησης δίνονται μόνο όπου κρίνεται απαραίτητο.

Ο τύπος του κάθε λήμματος (π.χ. αριθμός, πρόσωπο) επιλέγεται με κριτήριο τη διευκόλυνση του χρήστη. Τα ρήματα συχνά δίνονται στο γ' ενικό πρόσωπο ή και το β' πρόσωπο της προστακτικής, γιατί έτσι φαίνεται συνήθως το πραγματικό τους θέμα.

Τύποι σπάνιοι, δύσχρηστοι ή νεολογισμοί σημειώνονται με *.

Με κριτήριο την ευχερέστερη χρήση γίνονται και κάποιες παρεκβάσεις από το επίσημο αλφάβητο της Ρομανή, όπως και ποροσθήκες ελληνικών αλφαβητικών φωνητικών συμβόλων (βλ. παραπάνω). Η λογική του τυποποιημένου διεθνώς ρόμικου αλφαβήτου δεν είναι έτσι κι αλλιώς ελληνική ή λατινική, αλλά φωνητική.

Φωνητικά σύμβολα

[a], [ά]

[b]

[c] [τσ]

[C] [ΤΣ: τσ παχύ, στα κρητ. / κυπρ. και αγγλ. chips]

[ch] [~ΤΣχ, στο αγγλ. ch-h (teach her)]

[3] [TZ: τζ παχύ, στο αγγλ. jazz, George]

[d]

[e], [έ], [ε]

[@] [μεταξύ α και ε, στο γαλλ. heure, αγγλ. hurt]

[f]

[g]

[h]	[αμυδρο χ, στο αγγλ. hellenic]
[x]	[χ όπως χάος, αγγλ. who, γερμ. Bach]
[i], [ί]	[i]
[j]	[γι', όπως γιος, αγγλ. yes, γερμ. ja]
[k]	
[kh]	[κχ, στο αγγλ. check her]
[l]	
[m]	
[n]	
[o]	
[p]	
[ph]	[~πχ/πφ, στο αγγλ. shepherd, stop him]
[q]*	[k ή g]
[r]	
[rr]	[rr ή σπάνια γαλλ./αγγλ. r]
[s]	
[š]	[σ παχύ στο αγγλ. shock, γαλλ. choc]
[t]	
[th]	[~τχ/τθ, στο αγγλ. at home]
[u]	
[v]	[β]
[y]	[u= μεταξύ ι και ου ή αμυδρο ι όπως στο αγγλ. it]
[z]	
[Z]	[ζ παχύ, στα γαλλ. je, George]